

DOI 10.31651/2524-2660-2019-1-42-45
 ORCID ID 0000-0001-9433-5095

ТОКУЄВА Алла Олександрівна,

асистент, Херсонська державна морська академія
 e-mail: allo4ka2016a@gmail.com

УДК 37.378.4

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЗМІСТУ МОРСЬКОЇ ОСВІТИ (90-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті розглянуто історію розвитку та становлення морської освіти в Україні. Також розглянуто та охарактеризовано систему морських навчальних закладів з підготовки фахівців морської справи. Особливу увагу звернено на 90-ті роки ХХ століття і до сучасного періоду. Розглянуто фактори проблем формування соціально-комунікативної компетентності, яка припадає саме на кінець ХХ століття та підкреслює необхідність підготування майбутніх моряків на соціокультурних засадах. Це зумовило переорганізацію освітнього процесу, де ключовим моментом стало вивчення моделей взаємодії, обміном досвіду, стилю соціально-комунікативної діяльності. Головними аспектами у навчанні стали соціальне та культурні знання, а також відносини між людьми та світом.

Ключові слова: морська освіта; соціально-комунікативна компетентність; гуманітарна складова; глибинне навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Потреба у фахівцях морського флоту залишається актуальною і на сьогоднішній день. У морській галузі необхідні фахівці з високим рівнем соціально-комунікативного розвитку особистості та її компетентності. Професія зумовлює неперервний розвиток та набуття професійних якостей, знань та навиків, а в умовах мультилінгвістичного екіпажу невід'ємною частиною якісної праці є підтримка атмосфери взаєморозуміння, доброзичливості, ввічливості, взаємодопомоги, безпека всіх членів екіпажу. в наслідок глобалізації фахівців морського флоту, умови праці у змішаному, інтернаціональному екіпажі, вбо необхідність забезпечити функціонування іноземних суден зумовлює необхідність функціональної комунікації та регуляції професійної діяльності за допомогою оволодіння іноземною мовою, а саме англійською.

Саме тому фахівці морського флоту відповідно своїх функціональних обов'язків повинні бути здатні порозумітися як з членами екіпажу, так і з пасажирями-іноземцями, представниками портової влади, у разі потреби – взаємодіяти з правоохоронними органами ін-

ших країн; спілкуватися під час рейсу з громадянами, які мають відмінні соціальні традиції, мовну культуру тощо. Проблема соціально-комунікативної компетентності привертала увагу багатьох науковців. У соціології та соціальній філософії (Дж. Локк, Т. Гоббс, Г. В. Ф. Гегель, Е. Дюркгейм, М. Вебер, М. Бердяєв, П. Сорокін, Т. Парсонс) соціально-комунікативну компетентність розглядають як прояв суто людського, як одне з найцінніших соціальних утворень, як базову умову суспільного життя та засіб створення соціальних цінностей. Представники комунікативної філософії (Ю. Хабермас, К.-О. Апель, Х.-Г. Гадамер, К. Черрі та ін.) для налагодження належної соціально-комунікативної взаємодії звертають увагу на важливість нової етики людських відносин (макроетики), орієнтації на універсальні цінності, які б сприяли порозумінню людства. У педагогіці соціально-комунікативну компетентність трактують як одну з найважливіших, необхідних для життя в соціумі, підкреслюючи, що людина може «відбутися», усвідомити себе лише у постійних контактах з іншими, через толерантне ставлення до інших людей і думок. Н. Бібік, І. Єрмаков, Ж. Делор, Е. Зеєр, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равен, В. Хутмакер обов'язково виокремлюють соціально-комунікативну компетентність серед інших ключових компетентностей. Окремі аспекти формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців морської галузі висвітлюють С. Буценко, С. Козак, М. Кулакова, О. Попова, І. Сокол, Л. Ступіна, В. Чернявська та ін. Однак, незважаючи на досить широкий спектр наукових праць щодо вивчення соціально-комунікативної компетентності, комплексного дослідження її формування у майбутніх фахівців морської галузі у процесі вивчення гуманітарних дисциплін на сьогодні не достатньо розкрито [1].

Метою статті є висвітлення історії розвитку змісту морської освіти в Україні та сучасних наукових підходів до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців морської галузі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток морської освіти в Україні має багату історію і складається з багатьох періодів. Перший період припадає на відкриття першого в Україні закладу морського профілю – морський кадетський корпус. В цей рік також було спущено на воду перший військовий корабель. Цей період – кінець XVIII століття. [2, с. 8]. У першій половині XIX ст. на Півдні України із зростанням вітрильників було створено багато навчальних закладів, що і стало другим періодом розвитку морської освіти. Третій період розвитку морської освіти – радянський. Морських фахівців готували універсальними. Навчання проводилось у корпусах, тобто училищах. Було два напрями універсального навчання: перший – підготовка вахтових начальників, другий – підготовка механіків та молодших судноводіїв. Під час служби офіцерів передбачалася подальша спеціалізація [3, с. 539–540]. У системі підготовки кадрів стосовно флоту закріпився поділ офіцерів на «командирів» і «механіків» («інженерів»). Через це, здобувши одну спеціальність, офіцер не міг її вже змінити до закінчення служби – перехід з однієї в іншу був практично неможливий. Окрім вузької спеціалізації, ще однією особливістю системи підготовки кадрів для флоту було те, що чи не єдиним елементом загальноосвітньої підготовки, як зазначають В. Кузін та В. Нікольський, стала марксистсько-ленінська філософія й історія КПРС [3, с. 540]. Загальний рівень підготовки був не достатнім для якісної роботи у морі. Через це, підкреслюють дослідники, «усі катаклізми на флоті й державі загалом виникли через перетворення офіцерів у звичайний натовп фахівців, наділених деякими командними функціями і їх слабкими знаннями в питаннях гуманітарної підготовки (філософія, історія, політика, економіка, географія, етнографія, управління, мовознавство та ін.)» [3, с. 541]. Тобто, пріоритет у навчанні надавався універсальній підготовці, чого було недостатньо для набуття професійних навиків та якостей під час здобуття освіти. Система підготовки передбачала початкову освіту широкого профілю з подаль-

шою спеціалізацією й перепідготовкою на місці служби. Великого значення надавали ідеологічній та технічній складовим підготовки [1].

Соціально-комунікативна взаємодія не розглядалася взагалі. Питання взаємодії командного складу не були предметом уваги науковців. Четвертий період розвитку морської освіти охоплює період з початку 90-х років XX ст. і до нашого часу. Значну увагу набули гуманітарні знання [4]. Під час здобування освіти почали звертати увагу на формування соціально-комунікативної компетентності. Ефективна організація праці перейшла від примусового впливу до налагодження менеджменту організації праці, налагодження взаємодії та співпраці для досягнення цілей організації, збагачення ресурсів та якостей знання здобувача освіти. Дослідники В. Торський і В. Топалов у працях «Культура безпеки в судноплаванні» та «Управління судовими екіпажами» зазначають, що одним з пріоритетних напрямів у судноплаванні, який дозволяє знизити аварійність флоту, шкоду природному середовищу й травматизм людей, є культура безпеки, що безпосередньо пов'язана з відносинами між членами екіпажу. На думку дослідників, судові офіцери повинні звертати увагу на здоров'я і безпеку членів екіпажу, підтримувати взаємоповагу, атмосферу ввічливості та взаємодопомоги, дотримання норм поведінки. Це вміння свідчить про ефективне управління судовим персоналом [5, с. 5]. Соціально-комунікативна компетентність розвиває вміння взаємодіяти з іншими людьми, знаходити та вміти практично застосувати правильне швидке рішення з будь-якої ситуації. Тож, постала необхідність відійти від лінійного навчання до вивчення всієї різноманітності знань, умінь та навичок у професійній освіті майбутніх фахівців морської галузі [6, с. 22]. Серед головних складових соціальної компетентності дослідники зазначають про такі здатності: аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, проектувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів і потреб інших людей, соціальних груп відповідно до соціальних норм; продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі й функції в колективі, бути ініціативним, підтримувати стосунки з іншими; конструктивно розв'язувати конфлікти, брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання; спільно визначати цілі діяльності, планува-

ти, розробляти й виконувати соціальні проекти і стратегії індивідуальних та колективних дій; визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, вміння емоційно налаштуватися на спілкування з іншими; критично ставитися до соціальної інформації, розповсюджуваної засобами масової інформації [7]. Серед життєвих навичок, що сприяють соціальному здоров'ю, дослідники називають навички ефективного спілкування (уміння слухати, чітко висловлювати свої думки, відкрито виражати свої почуття – без тривоги та звинувачень; уміння просити про послугу або допомогу), навички співчуття (уміння розуміти почуття, потреби і проблеми інших людей; уміння зважати на почуття інших людей, допомагати та підтримувати), навички розв'язування конфліктів на основі толерантності та за допомогою конструктивних переговорів, а також навички спільної діяльності й співробітництва (уміння бути “членом команди”, визнавати внесок інших у спільну роботу, адекватно оцінювати свої здібності та свій внесок у спільну діяльність [08, с. 87]. Поняття “професійна компетентність” є центральним поняттям відновлення та модернізації освітнього процесу. Воно є значно ширшим професійних знань, умінь і навичок, не є їхньою сумою, тому що містить поєднання знання, операційно-технологічну діяльність та мотивацію [7]. Саме соціально-комунікативна компетентність, на думку вчених, обумовлює успішність професійної, міжособистісної, ролівої взаємодії морських фахівців в професійному середовищі, а ефективність вирішення багатьох проблем професійної діяльності залежать від рівня сформованості його уміння взаємодіяти з іншими людьми. Сучасний освітній процес набуває нового характеру, стає дискурсивним, постає необхідність спілкування між собою під час здобування знання. Розвиваються навички самостійної роботи при здобуванні нових пізнань. Саме це дозволяє якнайкраще здійснювати критичну оцінку навколишнього середовища. Очевидним стає необхідність організації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців морської галузі на соціокультурних засадах, з посиленням уваги до гуманітарної складової, до соціальних та культурних знань, які визначають відносини між людьми та світом [09].

На сьогоднішній день соціально-комунікативна компетентність набула необхідності у новому напрямі навчання – глибинне навчання. Цей напрям тісно

пов'язаний із машинним навчанням. У процесі здобування нових вмінь та навичок, здобувачі освіти мають можливість працювати міжособистісно як у закладі освіти, так і вдома. Глибинне навчання розуміє під собою більш самостійну обробку інформації. При отриманні нового матеріалу, здобувачі освіти, керуючись критичним мисленням, обробляють отримані данні у парах або мікрогрупах. При неможливості знайти рішення, здобувачі освіти можуть якнайменше три рази змінити пару чи групу. Тільки у тому разі, коли питання не вирішено, здобувачі можуть звернутися до викладача. Тобто, можна зробити висновок, що викладач не є джерелом отриманих знань, а є лише координатором під час вирішення питань професійного та міжособистісного характеру. Таке навчання привчає до вміння вирішувати будь-які питання професійного характеру та розвивають якості керівника, вміння взаємодіяти у колективі без допомоги «дорослого» [10].

Висновки. Зважаючи на наукові дослідження можна зробити висновок, що соціально-комунікативна компетентність являю собою сформованість особистісного й професійного досвіду. Цей напрям навчання з'явився у кінці ХХ століття та продовжує бути актуальним у підготовці фахівців морської галузі. Виходячи з розгляду змісту навчання морських фахівців, можна зробити висновок, що саме метод соціально-компетентісного процесу здобування знання є найефективнішим серед усіх методів, які використовувалися для навчання моряків. Сформованість соціально-комунікативної компетентності у судноводія є важливою передумовою ефективної соціальної і професійної взаємодії морських фахівців як керівників судових екіпажів. Перспективами подальших наукових розвідок є висвітлення історії становлення морської освіти в Україні та сучасних наукових підходів до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх моряків.

Список бібліографічних посилань

1. Солодовник А.О. Розвиток фізико-математичної підготовки у морських навчальних закладах України (1944–2012рр.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Тернопіль, 2018. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11454/1/Solodovnyk.pdf>
2. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року: Закон України від 01.11.1996 р. 464/96-ВР. URL:

- <http://ukraine.uapravo.net/data2008/base61/ukr61622.htm>
3. Гупан, Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. Київ: А.П.Н., 2002. 224 с.
 4. Сухомлинська, О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ: А.П.Н., 2003. 68 с.
 5. Кузьменко, В.В. Економічна безпека та сталий розвиток: регіональний аспект: монографія. Донецьк: ДонНУет, 2008. 145 с.
 6. Лігоцький, А.О. Система різнорівневої підготовки фахівців в Україні (теоретико-методологічний аспект): дис. ... д-ра пед. наук. Київ: АПН України, 1997. 377 с.
 7. Діденко О.В. Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2014. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_3_6.pdf
 8. Парашенко А.І., Пометун О.І., Савченко О.Я., Трубочева С.Е. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ, 2004. С. 71–84.
 9. Учебный план подготовки среднего специального учебного заведения специальности «Морское судовождение» (для морского флота), утвержденный Государственным комитетом СССР по народному образованию СССР с изменениями согласно инструктивного письма Министерства образования Украины от 19.05.1993 № 1/9-64 с уточнениями, № 23-Д/осн. Москва, 1989. 2 с.
 10. Учебный план подготовки среднего специального учебного заведения специальности «Эксплуатация судовых силовых установок» (для морского флота), утвержденный Государственным комитетом СССР по народному образованию СССР с изменениями согласно инструктивного письма Министерства образования Украины от 19.05.1993 № 1/9-64 с уточнениями, № 23-Д/осн. Москва, 1989. 2 с.
 1. Solodovnik A.O. (2008). The development of physical and mathematical training in maritime educational institutions of Ukraine in 1944–2012 (PhD Dissertation) Kherson. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11454/1/Solodovnyk.pdf>
 2. On Ukraine's Accession to the International Convention on the Training and Certification of Seafarers and on the Watching of 1978: Law of Ukraine of 01.11.1996. 464/96-VR. Retrieved from <http://ukraine.uapravo.net/data2008/base61/ukr61622.htm>.
 3. Gupan, N.M. (2002). Ukrainian historiography of the history of pedagogy. Kyiv: A.P.N. 224.
 4. Sukhomlinskaya, O.V. (2003). Historical and pedagogical process: new approaches to general problems. Kyiv: A.P.N. 68 p.
 5. Kuzmenko, V.V. (2008). Economic security and sustainable development: regional aspect: monograph. Donetsk: DonNouet. 145 p.
 6. Ligotsky, A.O. (1998). The system of multi-level training of specialists in Ukraine (theoretical and methodological aspect) (Doctor Sciences Dissertation). Kyiv. 377 p.
 7. Didenko O.V. (2014). Features of introduction of a competent approach to the training of future officers in universities. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. 3. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_3_6.pdf
 8. C Paraschenko, LI, Pometun, O.I., Savchenko, O.Ya., Trubacheva, S.E. (2004). Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives. Kiev. 71–84.
 9. Curriculum for the preparation of a secondary special educational institution of the specialty Marine Navigation (for the Navy), approved by the State Committee of the USSR on the national education of the USSR with changes in accordance with the instruction letter of the Ministry of Education of Ukraine dated May 19, 1993, No. 1 / 9-64 with revisions, No. 23- D / DOS Moscow, 1989. 2 p.
 10. Curriculum for the preparation of a secondary special educational institution specialty "Operation of ship power plants" (for the navy), approved by the State Committee of the USSR on the national education of the USSR with changes in accordance with the instruction letter of the Ministry of Education of Ukraine dated May 19, 1993, No. 1 / 9-64 with revisions, No. 23-D / DOS Moscow, 1989. 2 p.

References

TOKUIVA Alla,

Assistant, Kherson State Maritime Academy

PERIODIZATION OF THE DEVELOPMENT OF THE CONTENT OF MARINE EDUCATION (90S OF THE TWENTIETH CENTURY – THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY)

Abstract. Introduction. The need for specialists from the navy remains relevant to date. In the marine industry, specialists with a high level of social and communicative development of personality and its competence are required.

Profession entails continuous development and acquisition of professional qualities, knowledge and skills, and in the conditions of multi-lingual crew an inalienable part of quality work is the support of the atmosphere of mutual understanding, benevolence, courtesy, mutual assistance, safety of all crew members. As a result of the globalization of specialists of the maritime fleet, working conditions mixed, international crew, or the need to ensure the functioning of foreign ships necessitates the functional communication and regulation of professional activities through the acquisition of a foreign language.

The purpose of the article is to highlight the history of the development of marine education in Ukraine and the modern scientific approaches to the formation of social and communicative competence of future specialists in the maritime industry.

The formation of social and communicative competence in the ship is an important prerequisite for the effective

social and professional interaction of marine specialists as leaders of crews. Prospects for further scientific research are the coverage of the history of the formation of marine education in Ukraine and modern scientific approaches to the formation of social and communicative competence of future seamen.

Conclusions. In view of scientific research it can be concluded that social and communicative competence is the formation of personal and professional experience. This direction of training appeared at the end of the twentieth century and continues to be relevant in the training of marine specialists. Based on the consideration of the content of the training of marine specialists, we can conclude that it is the method of social-competency acquisition of knowledge is the most effective among all the methods used to train seafarers.

Keywords: marine education; social and communicative competence; humanitarian component; deep learning.

Одержано редакцією 10.01.2019
Прийнято до публікації 18.01.2019